

Werden Anthony Loeff en zijn nazaten door Keizer Karel V in de adelstand verheven?

De huidige en vroegere verschijningsvormen van de adel.

Wij zijn ontzettende kleinburgelijke mensen. Kleinburgelijk als we zijn spotten wij nogal vaak met de huidige adel, maar we zagen er niet tegen op in vroegere tijden, vooral vanaf de zeventiende eeuw, de adel van heel wat aanspreek- en schrijftitels te beroven. Men hoeve maar te denken aan alle titels waar het woord „edel”, soms in combinatie met het woord „geboren” in voor komt.

De doorsnee burgerman wordt ook geïmponeerd door de aanduiding „van zus tot zo”, bijvoorbeeld van Hövell (spreek uit van Heuvel) tot Westerfliër e.d. Zo betekent van Hövell tot Westerfliër, dat de voorzaten van de huidige van Hövell's tot Westerfliër op de havezathe Westerfliër gewoond hebben op de grens van het drostambt Twenthe met de graafschap Zutphen in de nabijheid van het stadje Diepenheim. In vroegere tijden moest men gebruik maken van dergelijke aanduidingen, omdat men een bepaalde groep óf één persoon uit dat geslacht beter kon thuisbrengen ¹⁾. De aanduiding „tot”, het oude woord voor „te” is tegenwoordig een archaïsme. En in het normale verkeer met edellieden moet men spreken van mijnheer van Hövell, mevrouw van Hövell en freule van Hövell, indien het een ongehuwde dame betreft.

Het ontstaan van de term „freule” is grappig, omdat adellijke vrouwen, hetzij gehuwd of ongehuwd, vroeger met „joffer” of „juffrouw” ²⁾ aangesproken werden en de term „freule” voor adellijke ongetrouwde vrouwen nog niet volledig in zwang was. Maar toen de kruideniersvrouw zich ook ging betitelen met juffrouw was voor de adel de lol er af en maakte men ten aanzien van de adellijke ongetrouwde dames gebruik van de term „freule”. Ik had beter de vermelding kruideniersvrouw achterwege kunnen laten, omdat bij de adel de lol er al af was, toen de vrouw van een burgemeester, dominee en dokter zich met juffrouw ging betitelen. Tegenwoordig is ieder vrouw mevrouw of juffrouw, indien ongehuwd, en Jan en Alleman heer, maar in de middeleeuwen waren er nog niet veel heren en nog minder mevrouwen ³⁾.

De lieden van adel namen in die tijd nog genoeg met één voornaam. In de zeventiende eeuw komt bij hen het voeren van meer voornamen in zwang en

de burgers volgden de adel in deze practisch op de voet. Omstreeks 1600 heeft er bij de adel ook een „titelinflatie” plaats ten aanzien van hun publiek-rechtelijke goederen. Zo promoveerde de onder het hertogdom Brabant valende heerlijkheid van Boxmeer & Sint Anthonis tot baronie en met de heerlijkheid Breda heeft eveneens zoiets plaats gevonden en de Brabantse heerlijkheid Hoogstraten - ik vergat nog te vermelden, dat Breda ook onder Brabant ressorteerde - promoveerde eerst tot baronie, later tot graafschap en nog later tot hertogdom. Aanduidingen als graafschap of hertogdom doen wat lachwekkend, potsierlijk en „operette-achtig” aan bij in oppervlakte zeer kleine heerlijkheden als Hoogstraten.

Afgaand op de huidige adels-praedicaten, die in Nederland nog in zwang zijn, mag men niet gaan concluderen, dat graven deftiger zijn dan baronnen en baronnen deftiger dan jonkheren. De huidige graven Schimmelpenninck zijn minder dan de baronnen Schimmelpenninck. De graven behoren tot de bastaardtak en de baronnen tot de wettige tak. De bastaardtak Schimmelpenninck manifesteerde zich in de zeventiende en achttiende eeuw als een burgerlijke tak, die deel uitmaakte van het patriciaat der stad Deventer (wijnkopers en magistraatspersonen). De burger Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck, de sympathieke patriot en raadspensionaris, bewees in de Bataafse tijd en ook later zulke belangrijke diensten, dat hij en zijn wettige afstammelingen van burger tot graaf promoveerden. De huidige jonkheren zijn doorgaans lieden, die afstammen van patriciërs uit de zeventiende, achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw, maar velen van deze jonkheren zijn van lagere geboorte dan de van Coeverden's, ook al zijn de huidige Coeverden's arbeiders, winkeliers en melkventers. De van Coeverden's, ook al staan ze tegenwoordig als jonkheer geboekt, behoren tot de voornaamste adel van Oost-Nederland en zijn in feite „ebenbürtig” aan de Oost-Nederlandse graven van Rechteren om maar wat te noemen.

Ook zijn er omtrent de zestiende en de zeventiende eeuw heel wat edellieden, die beslist niet tot een bastaardtak behoeven te horen, die in een stad totaal verburgerden, zij het dat zij in zo'n stad doorgaans wel een gedistingeerd beroep als wijnkoper, advocaat en procureur gingen uitoefenen. Een edelman kon in een stad niet goed gedijen. Hij moest ten plattelande wonen. Noblesse oblige was voor velen geurbaniseerde edellieden een nogal hinderlijke en zware belasting.

Men denke aan het onderhoud van een kasteel, het verrichten van bepaalde prestaties of taken, ten behoeve van de regerende heer, baron, graaf, markgraaf (markies), hertog, prins, koning en keizer, en de instandhouding van een flinke boerderij, die als voorbeeld voor de omgeving moest dienen. Op zo'n boerenbedoening rustte ook dikwijls een beperkt visrecht, het recht van

duiventil en het recht van bol en beer en met dit laatste recht wordt bedoeld, dat de vrouwelijke runderen (hokkelingen, vaarzen, schotten en koeien) en de vrouwlijke varkens van boeren uit de omgeving van zo'n adellijke boerenbedoening alleen gedekt mochten worden door de bol (stier) en de beer van de kasteelheer en deze hield er ook vaak een stoeterij op na.

Nu moet men van een kasteel niet de dunk hebben van een zeer groot gebouw met buiten- en binengrachten, parken, grote binnenplaatsen, dikke, zware torens en kantelen. Dergelijke kastelen hadden alleen de heren van grote heerlijkheden. Men denke aan het goddank nog in tact zijnde Huis Bergh in de Liemers en de helaas verdwenen burchten van Cuijk, Grave en Heusden. De meeste kastelen hadden het karakter van een omgrachte herenboerderij, zoals het kasteel Tongelaar bij Grave, in Oost-Nederland en Friesland aangeduid met havezathe en state en in Groningen met de benaming „borg”. Stenen behuizingen, soms met een donjon, een dikke verdedigings-toren, zoals ook nog te zien op het voornoemde Tongelaar en op Onsenoort - de huidige Abdij Mariënkroon -. We spreken van stenen behuizingen, omdat in de middeleeuwen en daarna tot aan het begin van de negentiende eeuw bij gewone boerenbehuizingen slechts sprake is van wanden met rietendaken. Muren, bouwsels van natuur- -en baksteen, kenden die toenmalige gewone boerderijen nog niet. De oorspronkelijke betekenis van wand is een vertikaal vlak bestaande uit posten (verticale palen) **omwonden**, vandaar het woord „wand”, met twijgen van teenhout en bepleisterd met een samenstelling van leem, zand en koemest.

Het voornaamste werk van een gewone landedelman, waarvan er vroeger, vooral in rivierkleistreken van ons land, heel wat waren, was niet alleen figuurlijk maar ook daadwerkelijk de hand aan de ploeg slaan, terwijl zijn huisvrouw, de joffer, het toezicht had op de huishoudelijke bezigheden en de leiding of controle over haar dochters en het vrouwelijke dienstpersoneel. In sociologisch opzicht vertoonde de gewone edelman-boer in Brabant en Holland een grote overeenkomst met de scholtenboeren of schulten in de Oost-Nederlandse-Westfaalse regionen.

Het adellijke karakter van het geslacht Loeff

Waren de Loeff's in de middeleeuwen van adel? Op goede gronden kunnen wij veronderstellen, dat de Loeff's en tot vóór 28 augustus 1556 „ebenbürtig” aan de adel waren. Ze waren beslist géén gewone jongens. Middeleeuwse leenmannen van de hertogen van Brabant en van de heren van Boxtel en van Heusden moesten van goede komaf zijn, anders kwamen zij - ook al golden het privaatrechtelijke leengoederen als huizen en landerijen - niet in aanmerking.

En waren de Loeff'en van adel in de periode van 28 augustus 1556 tot aan het midden van de achttiende eeuw, waarna menig roomse familie, aan wie het bekleden van openbare ambten vanwege hun religie ontzegd was, hun adel niet meer toonden. Mede veroorzaakt tengevolge van de verpaupering ten platte-land. Een verpaupering, die niet alleen de gewone boeren, maar ook de land-adel trof.

Zonder blikken of blozen kunnen wij beamen, dat de Loeff'en vanaf 28 augustus 1556 tot in de achttiende eeuw van adel waren, en we zullen het als volgt aantonen of uitleggen.

Groot moeten de verdiensten van de Oudheusdense schout Anthony Loeff geweest zijn jegens het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie ⁴⁾, want keizer Karel V gaf aan Anthony Loeff een wapenbrief en wel op 28 augustus 1556, een zeer belangrijke datum, omdat keizer Karel op 23 augustus 1556 aan het Rijkskamergerecht en op 27 augustus daaraanvolgende, dus daags voor de wapenbriefverlening, aan de rijksvorsten bericht had het keizerlijk gezag aan zijn broer Ferdinand van Habsburg overgedragen te hebben en deze was de iure al keizer vanaf 24 februari 1556. Als titulair-keizer, of nog gerechtigd om bepaalde keizerlijke handelingen te verrichten, verleende keizer Karel aan voornoemde Anthony Loeff een wapenbrief ⁵⁾. Alvorens deze brief te bespreken dien ik te vermelden, dat keizer Karel V alias hertog Karel II van Brabant en graaf Karel II van Holland het hertogelijk en gravelijk gezag op 15 oktober 1555 had overgedragen op zijn zoon Philips. Dit moet vermeld worden, omdat Anthony Loeff leefde in het Hollandse Land van Heusden, dat grensde aan het hertogdom Brabant.

De aan Anthony Loeff ter hand gestelde oorkonde is op het eind van de vorige eeuw door de dienstmeid uit Eindhoven van Huyb Loeff in den Elshout, gemeente Oudheusden toentertijd, met andere archivalia als oude rommel verbrand en zij had geen machtiging ontvangen van haar baas. Berucht was de schoonmaakwoede in de vorige eeuw, maar ook nog tot diep in onze eeuw en wel omtrent de tijd, dat de sneeuwkllokjes en crocusjes gaan bloeien. Dienstmaagden en pastoors-huishoudsters hadden een behoorlijke reputatie in de opruiming van allerhande belangrijke stukken tijdens de grote voorjaars schoonmaak.

Doch in het Staatsarchiv te Wenen en wel in de afdeling Staatsarchiv des Innern und der Justiz (ehemalige Adelarchive) bevindt zich in minuutvorm de bewuste wapenbrief en wel gesteld in het latijn. In 1606 heeft de Hollandse notaris F. Volphen een vertaald afschrift of translaat gemaakt.

Wij hebben het volgende regest gemaakt:

1556 augustus 28 (Gegeven in de stad Gendt den XXVIIJen Augusty int jaer XVC sesenvyftig).

Carolus, door de genade Gods Rooms keizer, enz., enz. oorkondt:

ten eerste aan de lieve Anthony Loeff vanwege zijn grote verdiensten jegens het H. Roomse Rijk en ook vanwege de verdiensten van zijn zoon Adriaen Loeff een wapen verleend te hebben met drie zilveren lelies op het groene gedeelte van het schild en wel een lelie boven en twee lelies onder (driehoeksgewijs) en op het gouden gedeelte van het schild (het bovengedeelte) een zwarte arend met het hoofd gebogen naar rechts met uitgestrekte vleugels kijkend tot in zijn borst toe en boven het schild een besloten helm met loofwerk van wit en groen en boven de helm een gedraaide band in laatstgenoemde kleuren en twee vleugels van groene kleur ⁶⁾;

ten tweede bepaald te hebben, dat Anthony Loeff, Adriaen Loeff en ook de nakomelingen van Anthony Loeff voornoemd wapen hebben en gebruiken mogen in tournooien, oorlogen, op hun vendels, tenten, zegelringen, signetten, tekens, tapisseriën, huismeubels, schilderijen en grafmonumenten;

ten derde, dat kerkelijke en wereldlijke overheden als prelaten, hertogen, markgraven, baronnen, edele ridders, militaire officieren, procureurs, advocaten, officialen ⁷⁾, rentmeesters, drosten, burgemeesters, schildknepen, herauten en alle onderdanen van het H. Roomse Rijk Anthony Loeff en zijn afstammelingen ten eeuwigen dage niet mogen storen in het bezit van hun wapen of verhinderen in het voeren van hun wapen.

Met zegel en handtekening van keizer Karel.

Wij hoeven er geen jurisprudentie of interpretatie bij te halen, zoals vermeld in:

- a) Christijn, *Jurisprudentia heroica de jure Belgarum circa nobilitatem et insignia*; Brussel 1668;
- b) Thomas de Rouck, *Tractaet van Wapenen en Politique Adel*; Amsterdam 1645;
- c) Baron van Breugel Douglas, *Het adelsrecht in de Nederlanden*; 's-Gravenhage 1867;
- d) Leon Arendt, *Jurisprudence du Conseil Heraldique*; Bruxelles 1844-1888.

Een vakman - ik mag me als een archivaris, die duizenden middeleeuwse charters bestudeerd heeft, zo wel noemen, - heeft aan de hand van die wapenbrief uit 1556, summier in bovengenoemd regest weergegeven, voldoende houvast om stante pede te concluderen, dat Anthony Loeff en zijn afstammelingen in manlijke lijn door keizer Karel V in de adelstand verheven zijn.

De arend in het wapenschild Loeff verzinnebeeldt de banden van de Loeff'en met het H. Roomse Rijk en voorouders en voorneven van Anthony Loeff zegelden al geruime tijd voor de verlening van de wapenbrief als schepenen van Drunen en Oudheusden met de lelies.

Anthony Loeff, getuige de wapenbrief, zal een loyale onderdaan van het H.

Roomse Rijk geweest zijn, maar dat waren met hem honderdduizenden, máár zijn zoon Adriaen Loeff had grotere verdiensten jegens dat Rijk en jegens de keizers van dat Rijk, met name Karel V en diens broer Ferdinand.

De zeer gerenommeerde genealoog B. W. van Schijndel schrijft in zijn concept-genealogie Loeff het volgende:

„Dr. Adriaen Loeff, geboren 1520, studeerde aan de universiteit van Leuven, theol. doct., rector (beneficium curatum) van de parochiekerk van Capelle (1550) (zijn „deservitor” was D. Johannes van Clootwyck, daar hij „absens” was). Hij werd in 1563 kapitteldeken van Hilvarenbeek, en was kanunnik van de St. Jan te 's-Hertogenbosch. Tevens was hij verbonden aan het hof van keizer Karel V en van koning Philips II, belast met de uitvoering van de bul van Paus Pius IV, dd. 11-3-1561, waarbij het bisdom 's-Hertogenbosch werd opgericht, trad in 1564 in de Societeit der Jezuiten, en werd tenslotte rector van het Jezuitenklooster te Spiers, waar hij op 20-2-1586 overleed. Hij had aan het hof te Gent en tevens te Antwerpen geleefd en zal wel bevorderd hebben, dat zijn vader Anthony Loeff, de bovenvermelde wapenbrief in 1556 verkreeg”. En min of meer overbodig, want goede wijn behoeft geen krans, schrijft de heer Van Schijndel nog: „Het moet een man van groot aanzien zijn geweest”.

En hier laten we het bij.

H. B. M. Essink, jur. drs.

-
- 1) Bijvoorbeeld: Sloet tot Everlo, Sloet tot Oldhuis, van Nispen tot Pannerden, van Nispen tot Sevenaer, Beelaerts van Blokland en Beelaerts van Emmickhoven.
 - 2) De ongehuwde regente Oolevaer in het Fabeltjesland wordt terecht met juffrouw Oolevaer aangesproken, hoewel zij ook een genadige vrouwe is, stelt zij deze deftige betitelling, door haar vazal Woefdrum jegens haar gebruikt, niet op prijs.
 - 3) In Drunen om een plaats te noemen was de pastoor de voornaamste heer, vervolgens de hertog van Brabant en de heer van Drunen alsmede de hoogschout van de Meierij van 's-Hertogenbosch als de andere heren en als mevrouw goldt aldaar de hertogin van Brabant en de vrouwe van Drunen.
 - 4) Het woord dults of diets betekent volkstaal, het latijn was de taal der geestelijken. De term dults is nog verwant met de woorden: duldelijk, beduiden en bedleden. Het Heilige Roomse Rijk was geen homogeen Dults Rijk, omdat naast de Dultsers (waaronder de Nederlanders) Friese, Waalse, Slavische en Italiaanse minderheden in dat Rijk woonden.
 - 5) Anthony Loeff uit Eindhoven komt in de kwartierstaat van de heer Mr. H. J. M. Loeff, thans te Vught, voor onder nummer 1.024 en in de mijne onder nummer 3.328.
 - 6) Dit wapen kan op een moderne wijze als volgt beschreven worden: „In groen drie zilveren lelies (1 en 2) met een gouden schildhoofd beladen, waarin een uitkomende zwarte adelaar. Helmtaken: een vlucht van groen waarvan elke vleugel is beladen met drie zilveren le-lies, geplaatst als in het schild” en dit wapen wordt nog steeds door telgen van boven-vermeld geslacht Loeff gevoerd.
 - 7) Officieren van justitie bij de kerkelijke rechtspraak.

met gansen trou

Redactie en Administratie: Abdij Mariënkroon, Nieuwkuyk
Abonnementsprijs binnen dekenaat Heusden f. 5,— Abonnementsprijs buiten dekenaat Heusden f. 6,50
Buitenland f. 10,—
Giro 1 57 43 94 Boerenleenbank Nieuwkuyk 111.82.61
t.n.v. Penningmeester Heemkundekring Onsnoort,
Kerkstraat 5, Nieuwkuyk

21e JAARGANG

JULI 1971

NUMMER 7

Juli

Juli heeft haar naam te danken aan Julius Caesar, de beroemde veldheer, die de tijdrekening zoveel verbeterde, 45 vóór Christus. Onder de Romeinen heette deze maand de vijfde of Quintilius. Julius Caesar werd in deze maand geboren en zijn tijdrekening heet de Juliaanse periode.

Voor de maand juli vinden we buiten „hooimaand” geen enkele andere benaming. Alleen deze naam staat diep gegrift in het geheugen van onze voorouders en is ons zo overgeleverd. Voor hen was de warmte in juli de hemelse gave, die het gemaaide gras op het land tot goudgeel hooi liet drogen, en juli was de maand waarin dat hooi tijdig moest worden binnengehaald.

Bij de Romeinen was juli toegewijd aan Jupiter. De Germanen hadden hem gewijd aan Heimdall, de hemelwachter. Bij de Saksers was juli nog de tweede zoete maand.

In juli vallen de hondsdagen die in bijgelovig opzicht in kwade geur staan.

Juli is de heetste maand van het jaar.

De landman op zijn gouden akker,
Zingt vrolijk en verzamelt wakker,
De volle schoven naar de schuur,
En looft de Schepper der Natuur.